

BATTHYÁNY BOLDIZSÁR MISEKÖNYVÉNEK HITELESSÉGE.

1. A Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára egy 1489-ben írt, jelentéktelen külsejű kis misekönyvet őriz, „*Nyelvemlékek 17.*“ jelzet alatt. A könyvnek az eleje magyar nyelven írott kalendárium, az egyes miséknek *magyar neve* pedig az illető levél alján piros tintával írottan olvasható.¹ Kolofonja szerint BATTHYÁNY BOLDIZSÁR várkapitánysága alatt 1489-ben írta a könyvet FÁNCSI ANTAL nemes ember, íródeák, még pedig Kőszegen, ahol ebben az időben BATTHYÁNY BOLDIZSÁR várkapitány volt.² *Éppen száz éve, hogy a jelentéktelen külsejű kódex hazánkban elég nagy feltűnést keltett.* A kódex elején ugyanis *magyar nyelvű* kalendárium olvasható (f. 2—7’); a kódexben előforduló egyes miséknél a folió alján mindenütt olvasható rubrummal írva az illető mise *magyar neve*. Ez a tény kódexünket a jelentősebb szórvány-nyelvemlékek sorába emelte.

Teljesen indokolt volt tehát, hogy TOLDY FERENC, a nemzeti irodalomtörténet egyik megalapozója 1841-ben nagy örömmel, szinte lelkendezéssel közölte először³ a kódexnek létezését:

¹ EMMA BARTONIEK, *Codices latini medii aevi*, Budapest, 1940, p. 6.; a papírból készült kódex 91 folióból áll, nagysága 21 × 14,5 cm; kolofonja f. 72. olvasható.

² F. 72. „Et sic est finis in Kwzegh in feria sexta ante festum B. lucie virginis: Anno Domini Millesimo Quadringentesimo octuagesimo Nono sub egregio domino Baltisar de Batyan Capitanei eiusdem Ciuitatis et Castri Kwzegh per me Anthonium literatum nobilem de ffranch existens penes Albam regalem.“

³ Literáti Nemes Sámuel s a közel legrégebb magyar naptár, Athenaeum, 1841, II, 333—335. (aug. 17. szám). — Magyar nemzeti irodalomtörténetében 3. kiad. II, Pest, 1862, 101. a kisebb írott maradványok közé sorolja kódexünket.

„E derék hazánkfia (LITERATI NEMES SÁMUEL) csak ez idén is két régiségkutató utat tett; a másodikról, melyen több dunántúli vármegyét s a szomszéd Stájerországot is bejárta, kevés napok előtt tért vissza, meg-
rakodva több ezer darab régi levéllel... több szépnél szebb codexekkel,
...mellyeknek legnagyobb részét hazai archaeológiánk nagy érdemű bajnoka
JANKOWICH MIKLÓS, fogja magához váltani... Főfő érdekű e második
utazásbeli hozományok közt egy hártýára (?) 4-rét írt missale, 1489-ből,
mellynek valamennyi címei a lap alján egykorúlag veres tintával magyarul
beírva találtatnak... előtte pedig az írás mineműsége után ítélve egy még
régibb, tisztán magyar kalendáriom... régisége, egyetlensége, szépsége s
írásí nevezetességével nyelvünk becsebb régiségei közé tartozik.“

Mindezek ellenére tizenkét évig tartott, amíg a nyelvemlék ismertetőre talált. MÁTRAY GÁBOR, az Országos Széchényi Könyv-
tár akkori igazgatója az Akadémia 1853. március 7-i ülésén ismer-
tette először behatóbban a nyelvemléket. Ezen előadásában töb-
bek között a következőket mondotta:⁴

„A Magyar Nemzeti Múzeum szerzé meg Széchényi Országos Könyv-
tára részére 72 aranyon mult 1852. jan. 20-án néhai JANKOWICH MIKLÓS
újabb gyűjteményéből... régi kötése, mellynek tábláji a fenmaradt csekély
romok után ítélve, kék bársonnal voltak bevonva, s nagy részben elveszett
sárga rézkapcsokkal ellátva, már olly rossz állapotban volt, hogy további
fenntartásra érdemesnek nem találtathatott; ez okból a nevezett évben újólag
fekete félbőrbe kötettet... A naptárban mutatkozó írásmód s betűk alakjai
nem hasonlítván a misekönyvéhez, sőt emezéinél régibbeknek látszván, nem-
csak azoknak ítélete szerint, kik e könyvet, mielőtt én láttam volna, for-
gatták, hanem saját véleményemnél fogva is, a naptár alkalmasint a XV.
század elején íratott.“

Közli a szenteket, „mellyek mai napig nincsenek divatban“,
f. 3. 1494-i bejegyzést, f. 3°, 6. bejegyzéseit és kimondja:
„Ezen iratokból látszik, hogy a könyv BATTHYÁNY BOLDIZSÁRÉ
volt.“ Közli a könyv kolofonját, a latin miseszövegek alá írt
magyar nyelvű rubrumokat csupán említi. A kódex végén LITE-
RATI NEMES SAMUEL kézzel írt bejegyzését⁵ szóvátéve, némi ír-
niával a következőket jegyzi meg: „Véleményem szerint az író
FÁNCZY ANTAL volt, miként ő magát nevezi. Fánecs-pusztai mai

⁴ A magyar naptárakról a közelebb lefolyt négy század alatt, Magyar
academiai értesítő 1853-ról, Pest, 1853, 27—29.

⁵ „Ezenn Missálét 1489. írta és festette Litteraty Nemes Antal Kőszeg-
genn. Háromszázötvenkét évök után rá akadván megszerzette Litteraty
Nemes Sámuel Stiria szélibe egy pár arany pecsétnyomókkal együtt.“

napig is létezik Székes-Fejér megye délnyugati csúcsán a Sárvíz mellett s így közel Székesfejérvárhoz. Ha egyébiránt LITTERATI NEMES SÁMUEL mind azokat rokonainak tartá, kik magukat litterátusoknak írták, úgy az ő családja legterjedtebb lehetett a magyar birodalomban.“

Liturgiátörténeti szempontból először KNAUZ NÁNDOR, a mult század érdemes kutatója foglalkozott vele.⁶ KNAUZ közölte az összes misék latin címeit és hozzáadta a magyar, rubrummal írt elnevezéseket is. Érdemileg azonban ő sem foglalkozott többet a kódexszel. DANKÓ JÓZSEF éppen csak megemlíti a kódex létezését, őt közelebből nem érdekelte, mert a nagyheti szertartások hiányzanak könyvünkben.⁷

CSONTOSI JÁNOS a kódex íróját fölvetette a magyarországi könyvmásolók és betűfestők közé. „A latin szöveg közé egykorú magyar felírások és magyarázatok vegyülnek, melyek a codex becsét nagyon emelik. Kiváló becsű a 3—14 leveleken magyarul szerkesztett naptár, mely a legrégibb magyar naptárak egyike.“ Minden megokolás nélkül hozzáfűzi: „A miséskönyv *valószínűleg* BATTHYÁNY BOLDIZSÁR részére készült.“⁸

A szakemberek közül kódexünkkel, mint magyar nyelvemlékkel először ZOLNAI GYULA foglalkozott.⁹ Joggal állapította meg, hogy a nyelvemlék kiadatlan és feldolgozatlan. Ezen a hiányon egy év múlva segített, amikor teljes filológiai feldolgozásban kiadta a miséskönyv magyar naptárát és lapszéli jegyzeteit.¹⁰ Ítéletét a következőkben foglalja össze: „A kódex magyar naptára és lapszéli jegyzetei, nyelvemlék voltukat tekintve, a szóalakok régisége, s főkép a keresztnemek régi magyar formái miatt érdemelnek figyelmet. Ez utóbbiak annyival fontosabbak, minthogy ezen idegen eredetű s hangtörténeti szempontból igen tanulságos neveknek legrégibb alakjai mindeddig nincsenek össze-

⁶ A magyar egyház régi szokásai, Magyar Sion, 1868, 810—812; 881—883.

⁷ Magyar szertartási régiségek, Új Magyar Sion, 1871, 89.

⁸ Adalék a magyarországi XIV—XV. századi könyvmásolók és betűfestők történetéhez, MKSzle, 1879, 56 k.

⁹ Régi magyar nyelvemlékeink a könyvnyomtatás koráig, Budapest, 1894, 27. l., 20. sz.

¹⁰ A Batthyány-miséskönyv magyar naptára és lapszéli jegyzetei, MKSzle, 1895, 106—116.

gyűjtve.“ Ugyanebben az időben SZINNYEI JÓZSEF is hasonlóképpen nyilatkozott.¹¹

2. A mult század értékeléséről *korunkra áttérve azt tapasztaljuk, hogy kódexünket semmire sem értékelik.* JAKUBOVICH EMIL és PAIS DEZSŐ nem említi;¹² HORVÁTH JÁNOS sem veszi be a naptárak közé, holott újabbakat említi: a Winkler-kódexet (1506), a Peer-kódexet (1526).¹³ Egészen elutasító a magyar irodalom újabbkori rendszerezőjének, PINTÉR JENŐNEK állásfoglalása, aki a XV. századi nyelvemlékek sorozatából kódexünket kihagyva, a kétes hitelességű szövegmaradványok közé sorolja azt, melyekről általánosságban ezeket mondja: „Régebben gyakran szerepeltek a középkori magyar nyelvemlékek közt későbbi feijegyzésű s így az 1530-as éveket megelőző korból kivetni való darabok.“¹⁴

Ha most megkérdezzük, *mi ennek a jövőre nézve kétségtelesen irányt szabó állásfoglalásnak az alapja*, PINTÉRNÉL mást nem találunk, mint hivatkozást SEBESTYÉN GYULÁRA.¹⁵ SEBESTYÉN azonban egyáltalában nem akarta akár az egész könyvnek, akár a nyelvemléknek hitelességét kétségbevonni: ő mindössze a könyvnek egy történeti bejegyzését¹⁶ vonta kétségbe, melyről ezeket mondja: „Elejétől végig hamisítvány. LITERÁTI NEMES SÁMUEL gyártotta, hogy a BATTHYÁNYAKRA való nyílt utalással JANKOVICH MIKLÓSTÓL minél nagyobb vételárat tudjon kicsikarni.“ Megokolást azonban nem ad. A naptárban még két másik rövidebb bejegyzés¹⁷ is olvasható, ezekről azt tartja, hogy teljesen hite-

¹¹ Magyar írók élete és munkái III. Budapest, 1894, 116 k.

¹² Ómagyar olvasókönyv. Pécs, 1929.

¹³ A magyar irodalmi műveltség kezdetei, Budapest, 1931, 109. és 163. k. l.

¹⁴ Magyar irodalomtörténet, I. A magyar irodalom a középkorban, Budapest, 1930, 413—417. (a nyelvemlékek sorozata), 719. k. l.

¹⁵ Batthyány Boldizsár misekönyve, Emlékkönyv Beöthy Zsolt születésének hatvanadik évfordulójára, Budapest, 1908, 199—205.

¹⁶ F. 3.: „Sig(num) Thaurus 2. — Anno d. M. 494. Nos Baltasar de Bathian stetimus ad seruicium Wladislai Vngarie bohemie regis etc. feria secunda ante festum benedicti abbatis in quadragesima et anno illo erat bissextilis annus“.

¹⁷ F. 3': „Anno 1508... Natus est Georgius filius Egregij francisci Both de Bayna“. — F. 6: „Anno 1509... Nata est domina Katherina filia domini francisci Both“.

lesek és belőlük „megállapítható, hogy az 1489-ben írt magyar naptáros és magyar bejegyzéses latin misekönyv húsz év múlva bajnai BOTH FERENC birtokában volt. Mivel kis időközről van szó, az nagyon is valószínű, hogy a misekönyv eredetileg szintén BOTH FERENC, vagy ennek családja számára készült.“ Úgy gondolom, kétséget kizáróan bebizonyíthatom, hogy a misekönyv BATTHYÁNY BOLDIZSÁR részére készült és így SEBESTYÉN konjektúrájára semmi szükség nincs. Éppen ezért semmi szükség sincs ajánlatának elfogadására: „Legméltányosabb volna az értékes nyelvemlék kódexét ezentúl FÁNCSI ANTAL deák misekönyvének nevezni.“ Lehet, hogy négy évvel később 1912-ben VELLEDETS LAJOS LITERÁTI NEMES SÁMUELLEL való kapcsolata miatt hagyta ki kódexünket, mikor az ünnepnapok magyar neveit feldolgozta.¹⁸

Általános kételkedést fejez ki JAKUBOVICH EMIL, mikor rosta alá vette ZOLNAI GYULA nyelvemlék-sorozatát: „Z. 23. Magyar naptár és lapszéli jegyzetek BATTHYÁNY BOLDIZSÁR miséskönyvében 1489-ből. Saját bejegyzése szerint a híres hamisító LITERÁTI NEMES SÁMUEL kezén ment keresztül. Az ő ismert ragasztgatásai és számos más gyanús jel követeli, hogy a codex magyar nyelvű részeit szigorú felülvizsgálat alá vegyük.“¹⁹

3. A *Batthyány*-misekönyv nem érdemli meg mostoha sorát, hiszen, mint láttuk, a kételkedés kizárólag a kódex megszerzőjének, LITERÁTI NEMES SÁMUELnek megbízhatatlanságán alapszik. Közismert dolog, hogy némely hamisítványával, különösen az I. ANDRÁS király korabeli magyar imádságaival hogyan félrevezette éppen TOLDY FERENCet, valamint JERNEY JÁNOS akadémiai tagot, éppen 1854-ben. Ebből azonban egyáltalán nem következik, hogy minden kódex, és a sok száz oklevél, mely az ő kezén fordult meg, mind hamisítvány volna. JAKUBOVICH EMIL semmi egyebet nem mondott, mint hogy a nyelvemléknek magyar nyelvű részeit szigorú felülvizsgálat alá kell venni. Én ehhez a munkához nem értek. Nem elég azonban, mint a múlt század sokszor megtette, egy latin kódexnek csupán szórvány-nyelv-

¹⁸ Az ünnepnapok magyar nevei, Magyar Nyelv, 1912, 204—209, 249—255, 344—346.

¹⁹ Adalékok nyelvemlékeink sorozatához, Magyar Nyelv, 1919, 123. HOFFMANN EDITH, A Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárának illuminált kéziratai, Budapest, 1928, 94. megemlíti ezt a véleményt.

emlékeivel foglalkozni, hanem az egész könyvet kell a szellem-történeti vizsgálódás és az irodalomtörténeti kritika tárgyává tenni. Kétségtelennek tartom, hogy a *Batthyány-kódex* nem hamisítvány, hanem BATTHYÁNY BOLDIZSÁR kőszegi várkapitány részére készült.

Pozitív vád eddig csak SEBESTYÉN azon állítása, hogy f. 3 bejegyzése hamisítvány. Még ha ez igaz is volna, nem következnék belőle, hogy a könyv nem készült BATTHYÁNY BOLDIZSÁR részére. BARTONIEK EMMA a bejegyzést azonban nagy katalógusában közli és nem fűzi hozzá, hogy hamisítvány.²⁰ Kérésemre újra tüzetesen megvizsgálta a szóbanforgó bejegyzést és kizárt-nak tartja, hogy hamisítvány volna. A kalendáriumot és a mise-könyv törzsében a lap aljára rubrummal írt magyarnyelvű bejegyzésekhez ezt a megjegyzést teszi: „A manu forsan alia, sed coaeva“. Végignézve LITERÁTI NEMES SÁMUELnek a Magyar Nemzeti Múzeumban összegyűjtött hamisítványait,²¹ látjuk, hogy meglehetősen primitívek. Az egész kalendáriumot és a rubrumos magyar bejegyzéseket, különösen pedig az egész kódexet semmi körülmények között nem hamisította.

A papír, melyen a kódexet írták, *középkori papiros*. Vízjegye a XV. század végén és a XVI. század elején gyakorta használt papirost árul el; az olasz gyártmányú papiros a XVI. század elején Stájerországban használatos volt, de már 1485-ben Erdélyben is használták.²²

A könyv kétségtelenül *magyar használatra iratott*. Ezt onnan is látjuk, hogy Szent KÁLMÁN, ISTVÁN, IMRE és LÁSZLÓ részére közös mise olvasható a könyvben.²³ Szent KÁLMÁN első tisztelője hazánkban Szent ISTVÁN király volt, aki a melki bencés apátságban

²⁰ Codices latini medii aevi p. 6.

²¹ A Tudománytár, 1840, 120. l. megjelent hamisítvány (Fol. Hung. 1897, 31.); I. András-korabeli imádság (Fol. Hung. 1365, I—II.); Magyar képes krónika felírási miniatűr kis kódex (Duodec. Hung. 29.), stb.

²² A kérdéses vízjegy megtalálható C. M. BRIQUET, Les Filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier des leurs apparition vers 1282 jusqu'en 1600, tome I. Paris, 1907, nr. 2471. alatt. Előfordulási helyei BRIQUET szerint (p. 184.): Lucca, 1482; Velence 1486—1489, 1518; Palermó, 1490; Laibach, 1507, 1537; Graz, 1517; Nagyszeben, 1485.

²³ F. 22: „De sanctis Colomanno, Stephano, Emerico atque Ladislao“.

nyugvó vértanúnak testét állítólag el is hozatta Magyarországra.²⁴ Mindenesetre tény Szent KÁLMÁN tisztelete a magyar közép-korban. A négy szent közös votív miséje is szokás volt a XV. században: egy Pozsonyban írt XV. századi kódex, LISZT MIKLÓS özvegyének misekönyve szintén tartalmazza.²⁵

A könyv kicsi volta azt a gondolatot sugallja, hogy talán nem is a miséző pap részére készült a könyv. Ám e felől maradhat fenn kétség, mert akárhány olyan misekönyv, mely utazásra készült, akkora, mint kódexünk. A könyv azonban maga elárulja, hogy nem pap részére készült, *hanem laikus ember használatára*. Egy helyen ugyanis elárulta az író, ki lebegett a szeme előtt, mikor a könyvét írta. A Szent Zsófiához mondott misében, mi alatt a papnak hét áldozás utáni imádságot (postcommunio) kellett mondani, a rubrica szerint a misét-mondatónak kell a gyertyákat kioltani és közben Miatyánkot és más imákat mondani. Ez a rubrica második személyben a misét-mondatónak szól.²⁶ Ez a tény világosan megérteti velünk, miért írták minden egyes misénél a folió aljára magyarul, rubrummal az egyes miseknek nevét (pl. f. 34' „hwzon neg ffeyedelmek miseye“ XXIV. seniores miséje). Teljesen érthető ez, ha egy világi úr részére készült a könyv. A papnak ellenben semmi szüksége sem volt erre. Ugyancsak ez teszi érthetővé miért kötötték a FÁNCSI ANTALTÓL írt eredeti kódexhez (azaz a jelenlegi folió 8—78') hozzá a más kéztől magyarul írt kalendáriumot. A pap részére, azaz liturgikus használatra szánt könyvnél ez sohasem található. Érthető azonban világi úrnál, aki nem tudja oly jól a naptár latin terminológiáját.

Az eddigiekből világos, hogy magyar ember részére készült a Batthyány-misekönyv. A misekönyv azonban *huszonegyszer árulja el, hogyan hívták ezt az urat!* Szent Zsófia miséjében a hét imádság (collecta) szövegében, valamint a hét csendes imád-

²⁴ LILIENFELDI ORTILO szerzetes krónikája, ad annum 1016, A. F. GOMBOS, Catalogus fontium historiae hungaricae III, Budapest, 1938, 1755.

²⁵ Pozsonyi káptalan kéziratára, nr. 18. (régén Rubricist. 9.) f. 115': „Oratio de sancto Colomanno, Stephano, Emerico atque Ladislao“, KNAUZ NÁNDOR, A pozsonyi káptalan kéziratai, Magyar Sion, 1866, 215.

²⁶ F. 41. „Prius incendisti ad quamlibet collectam unam candelam, ita et nunc ad quamlibet postcommunione *extingue* unam et *dic* unum pater noster et similiter istos versus: *Judica Domine... Exaudi...*“

ság (secreta) szövegében, végül a hét áldozás utáni imádság (post-communio) szövegében, azaz összesen huszonegyszer kiírva találjuk a kódexíró kezétől a „BALTISAR“ nevet. Nagyon jellemző, hogy a magyaros „BOLDIZSÁR“ névhez közelálló formában használja itt a nevet, holott ugyanaz a kódexíró a három királyról szóló misében a latinban szokásos „BALTHASAR“ nevet használja (f. 23—24'). A „BALTISAR“ név huszonegyszeres használata, melyet LITERÁTI NEMES SÁMUEL említett bejegyzésében (l. 5. jegyzet) is észrevett, biztosítja, hogy a misekönyvet valóban egy BOLDIZSÁR nevű magyar úr részére írta a kódex írója. Ha ez is LITERÁTI hamisítványa volna, akkor az egész kódex elejétől végig hamisítvány lenne, ami olyan liturgiátörténeti jártasságot tételezne fel, hogy e gondolatot emiatt már előre el kell vetnünk; egészen eltekintve az írástól, a nagytömegű középkori papiros megszerzésének lehetetlenségétől, végül a nagy munkától, mely 72 arannyal igazán nem lenne megfizetve. Tekintve, hogy a kolofón szerint BATTHYÁNY BOLDIZSÁR várkapitánysága alatt készült a kódex, magától értetődő, hogy a magyar úr, akinek részére a kódexet kompilátora összeállította, BATTHYÁNY BOLDIZSÁR, aki 1489-ben még csakugyan kőszegi várkapitány volt, ebben az évben lett Vas vármegye főispánja.

BATTHYÁNY BOLDIZSÁR az 1398-ban alapított BATTHYÁNY-családban először viselte a Boldizsár nevet.²⁷ Szülei BATTHYÁNY ANDRÁS és ZERDAHELYI VERONKA egymás után született három gyermeküket ugyanis a GÁSPÁR, MENYHÉRT és BOLDIZSÁR névre keresztelték. Mily érthető ezek után, ha kódexünkben a három királyról szóló mise (f. 23—24') annyira ki van emelve. Külön új levélen kezdődik, előtte egy fél levél (f. 22') üresen marad és díszes iniciáléval kezdődik. A három testvér közül azonban csupán a legifjabb, BOLDIZSÁR maradt életben és ő alapított családot. 1484-ben lett kőszegi várnagy, 1489-ben Vas vármegye főispánja, 1490-ben II. Ulászló király Jajcza végvár védelmére küldötte, mint jajczai és boszniai bánt. 1520-ban, szlavóniai birtokán halt meg. A misekönyv két bejegyzése szerint (l. 17. jegyzet) BATTHYÁNY BOLDIZSÁR veje bajnai BOTH FERENC

²⁷ A következőkre nézve l. NAGY IVÁN, Magyarország családai címekkel és nemzedékrendi táblákkal, I. Pest, 1857, 239. — TARNOK ALAJOS, A Batthyány hercegi és grófi nemzetség leszármazása, Nagykanizsa, 1875, 7. l. — KEMPELEN BÉLA, Magyar nemesi családok, I. Budapest, 1911, 486.

volt, akinek György és Katalin nevű gyermekeit feljegyezve találjuk naptárában. A két gyermek születését a BOTH-család családfájába bevette NAGY IVÁN is.²⁸

Bajnai BOTH FERENCről is, mint BATTHYÁNY vejéről is némi kételkedést fejezett ki SEBESTYÉN (l. 15. jegyzet): „Hiszen a régi genealógiák készítői még azt is tudni vélik, hogy BOTH FERENC BATTHYÁNY BOLDIZSÁR egyik leányát bírta feleségül (LEHOTZKY, Stemmographia, II. 66.). Ha ennek hiteles forrása napfényre kerül...“. NAGY IVÁN is LEHOTZKYra hivatkozik ezen adat közlésében.

Abban a szerencsés helyzetben vagyok, *hogy ezt a „hiteles forrást“ Zala vármegye levéltárából produkálhatom*²⁹ és teljes egészében közlöm a következőkben:

„Magnificus Balthasar senior Batthyany Banus Jaiczae ac regni Bosniae vir bello clarus inter reliqua castellanus etiam Castri regii Ginziensis, et ab Vladislao II. Hungariae Bohemiae etc. rege ad tutandam contra machinationes Turcarum imprimis Jaiczam anno 1490 specialiter delectus ac missus. Et cum honore tandem resignato banatu redux in Sclavoniam, ubi ampliora fere, quam in Hungaria bona possidebat, fato functus anno 1520. Consors Margaretha de Batthyany.

1.	2.	3.	4.	5.
Franciscus	Balthasar jun.	Bartholomaeus	Perpetua	Agnes

1. Magnificus Dominus Franciscus de Batthyany comes Comitatus Castriferrei regnorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae Banus sacratissimique principis Ferdinandi I. Romanorum Imperatoris ac Hungariae, Bohemiae etc. Regis Consiliarius conthorales habuit duas videlicet Magnificam Catharinam Banfi de Alsólendva et Magnificam Elisabetham de Svetkovich.

²⁸ II. (1857), 215, 4. jegyzet: „Naplói jegyzet latin nyelven, mely — ha jól emlékszem — az Új Magyar Múzeum 1852—3. folyamában közöltetett. Jegyzékemről lemaradt a forrás megnevezése.“ Ezzel megállapít-hatjuk, hogy a Batthyány-misekönyv naptárát kell ezen értenünk.

²⁹ DR. FÁRA JÓZSEF, Pest vm. főlevéltárosa volt szíves megszerezni a Zala vm. levéltárában levő Batthyány-genealógiából az I. Boldizsárra vonatkozó rész másolatát; dr. FÁRA azelőtt zalai levéltáros volt. — Sajnos, BOTH FERENC gyermekeire nézve KÖSZEGHI SÁNDOR, Nemes családok Pest vm.-ben, Bpest, 1899, 53, azt állítja, hogy a család leszármazási táblái B. 74. jelzet alatt megtalálhatók Pest vm. levéltárában, de e jelzet alatt eddig csu-pán a siklósi családi birtokra vonatkozó akták registáját találhattuk.

2. Magnificus Balthasar junior de Batthyany Cubicularius Ludovici II. Hungariae, Bohemiae etc. Regis Vicebanus regni Sclavoniae sequaciter etiam Zagrabiensis et Crisiensis Comitatum Supremus Comes obiit anno 1528. Consorts Catharina Erhardi neptis Lucae episcopi Zagrabiensis ex sorore Sophia.

3. Magnificus Bartholomaeus de Batthyany.

4. Magnifica Perpetua de Batthyany Magnifici Nicolai Dersffi de Szerdahely conthoralis. Ex qua omnes comites Palffi.

5. Magnifica Agnes de Batthyany Magnifici Francisci Both de Baina Bani coniux.“

Ezzel véglegesen kiküszöbölhetünk minden eddigi — egyébként megalapozatlan — skrupulust a genealógia-készítők jól-értelmségére vonatkozóan.

4. Miután az első magyar laikus-missale hitelességét kimutattuk, *ismerkedjünk meg vele liturgiátörténeti szempontból* kissé részletesebben. A könyv semmi egyéb, mint a középkorvégi votív misék gyűjteménye. A votív misék, azaz fogadalmi misék a legkülönbözőbb szükségletekre szolgáltak. Ezeket gyűjtötték össze a könyvben, hogy valahányszor a kőszegi várkapitány ilyen misét mondatott, azon résztvevén, maga is követhesse őket. Az egyházi év rendes menetére a könyvet nem használták, mert néhány főbb ünnepnek miséje megvan ugyan benne, de csak a két fogadalmi mise-sorozatba beosztva. Hasonlóképen van a szentek ünnepeivel is: csak azoknak a szenteknek miséit találjuk meg benne, amelyek votív misékül használtak.

A votív misék a következők. F. 8'—20' a miserendet tartalmazza. F. 20'—21': „Sequitur missa de B. Virg. M. per estatem“, Ez Mária szokásos votív miséje pünkösdtől adventig. Hozzáfűzi:

F. 21'—22: „De assumptione marie“, ez csak a három mise-imádságot hozza.

F. 22—22': „De scis Colomanno Stephano, Emerico atque Ladislao“.³⁰

F. 23—24': „Hic incipitur missa de tribus regibus“. A misének gallikán stílusú,³¹ hosszú imádságai vannak. A három nap-

³⁰ L. fent, 23., 24., 25. jegyzetet.

³¹ RADÓ POLIKÁR, A liturgia stílusa, Pannonhalmi Szemle, 1926, 63—68.

keleti bölcse a XV. században az utasok védőszentje volt, a misét akkor mondatták, ha hosszabb útra keltek.³²

F. 24'—28: „Sequitur missa de lancea domini“. Az Úr lándzsájáról szóló mise Jézus szenvedésének kultuszával függ össze. A XIV. század óta mindinkább használatosak voltak Krisztus szenvedéséről szóló misék mellett a szenvedés részletezésével foglalkozó misék: így mindinkább elterjedtek Jézus töviskoronájáról, lándzsájáról, szegeiről, továbbá Krisztus szenvedő arcáról szóló misék (missae de passione Domini, de spinea corona, de lancea, de clavis, de facie Domini).³³ Különösen érdekes, hogy ennek a misének külön Glóriája van: azaz a Glória rendes szövegét az Úr lándzsájára vonatkozó részletekkel bővítették. Ezek a trópusok. A következőkben közöljük az Úr lándzsájáról szóló Glóriát.

(I.) „Gloria in excelsis Deo... Laudamus te creatorem. Benedicimus te redemptorem. Adoramus te salvatorem. Glorificamus te premiatorem. Gratias agimus tibi... pater omnis mediator hominum coram altissimo maiestate. Domine filii unigenite altissime... patris ymmolatus in cruce agnus innocens a peccatis... deprecationem nostram scelera nostra tollens tolle et orationem nostram. Qui sedes ad dexteram patris Ex Maria incarnatus miserere nobis diro cuspide laceratus... Tu solus dominus ffontem aque et sanguinis tribuens. Tu solus altissimus misericordie (!) tribuens veniam Jesu triste cum sancto spu nobis celeste donum tribuens in gloria dei patris, amen.“

F. 28—30: „Sequitur missa de spinea corona domini“. Az Úr töviskoronájáról szóló mise akkor lett divatos, amikor az állítólagos töviskoronát Konstantinápolyból 1239-ben Párizsba vitték. A XIV. században Németországban is elterjedt a mise, sőt mindenfelé utat talált magának, még a skandináv északra is eljutott.³⁴

³² AD. FRANZ, Die Messe im deutschen Mittelalter, Freiburg i. B., 1902, 216. — Az itten közölt miseimádság azonos misekönyvünk imádságával (f. 23), a mise egyébként nem azonos.

³³ AD. FRANZ, i. m. 157.

³⁴ P. LINDBERG, Die schwedischen Missalien des Mittelalters, I. Upsala, 1923, 187. f.

F. 30—32: „Sequitur missa de quinque vlnerebus“. Az öt szent sebről szóló mise ugyancsak a XIV. század óta használatos. A középkor történeti kritikátlanságával úgy tudta, hogy a mise szövegét Szent János evangélista írta, és II. Bonifác pápa (530—532.) kinyilatkoztatásban újra megtudta.³⁵

F. 32—34: Szent Rafael arkangyal miséjét hozza. Ez a mise is szokásos volt a XV. században. A középkor hívő embere a legkülönbözőbb közbenjárásokra használta fel a bibliai Tóbiás történetében szereplő angyalt. A Batthyány-misekönyvben érdekes, hosszú rubrummal írt ajánlás vezeti be ezt a misét, mely eddig tudomásom szerint ismeretlen:

(II.) „Nota quod si quis de sancto Raphaele legit hanc missam, vel in honore eius de suis laboribus bona accommodaverit vel pauperibus elemosinam dederit vel ipsum in patronum receperit et semper in suis orationibus ipsum habuerit, tunc per intercessionem eiusdem Sancti Raphaelis liberabitur ab omnibus necessitatibus suis, videlicet de egritudine, de paupertate, de omni angustia et tribulatione, de potestate inimicorum suorum, de ira dominorum suorum, sew dominarum quantumque pecierit, adeo statim impetrabit, et lucrabitur in extremis suis, dyabolus non dominabitur ei, sed s. Raphael erit ei in refugium.“³⁶

F. 34'—36: „Missa de XXIV. senioribus“. A huszonnégymennyei vén, vagy ahogy misekönyvünk nevezi, „a huszonnégymennyei fejedelem“, Szent János evangélista látomásában fordul elő: „És a királyi szék körül huszonnégyszék, és a székeken huszonnégymennyei vén ült, fehér ruhákba öltözve, és fejükön arany korona... A huszonnégymennyei vén leborula a trónon ülő előtt, és imádá az örökön-örökké élő, és letévé koronáját a trón előtt, mondván: Méltó vagy, ó Urunk, Istenünk, hogy tied legyen a dicsőség és a tisztelet és a hatalom, mert te teremtettél mindent, és a te akaratod által jöttek létre és teremttettek!“ (Jelenések 4, 4. 10 k.)

³⁵ AD. FRANZ, i. m. 157—161. A mise szövegét FRANZ egy heidelbergi kódex szerint közli (Cod. Salem, VII, 13, fol. 13—16.). Ezzel a szöveggel azonos a Batthyány-misekönyvé is.

³⁶ V. LEROQUAIS, Les sacramentaires et les missels manuscrits des bibliothèques publiques de France, Paris, 1924. III, 260. Egy Párizsban levő 1509-es misekönyvben van Szent Rafael-mise, ezen ajánlás nélkül. AD. FRANZ i. m. 217. szerint egy trieri misekönyvben (C. Trev. 361.) van ugyan ajánlás, de az mindössze kétsoros.

A jelképes látomás huszonnégy véne természetesen jelképes: az Ó- és Újszövetségben üdvözültek elitjét jelentik, a tizenkét törzs megkettőzésével, jelezve ezzel, hogy az Újszövetség Izrael tizenkét törzsének örökébe lépett. A nép naív hite Keleten konkrét személyeket csinált belőlük: az egyiptomi kopt keresztényeknél rendes ünnepük volt, akárcsak az Apocalypsis négy állatának is.³⁷ Hogyan került Nyugatra a huszonnégy vénnek kultusza, azt biztosan nem tudjuk. Tény az, hogy a XIV—XV. században mindenfelé elterjedt. A néphit azt tartotta, hogy a huszonnégy vénnel tanácskozik Isten a kántorböjtök csütörtökein: ekkor határozták el a mennyországban, mi történjék a földön a következő negyedévben. A babonás hívők siettek a huszonnégy vént misével kedvező döntésre hangolni. A bécsi teológiai fakultás éppen ezért 1419. október 17-én élesen állást foglalt ezen kultusz ellen; a misék azonban mégis megmaradtak és csak a trienti zsinattól kiadott reformált misekönyv hagyta el ezeket a miséket (1570).³⁸ A huszonnégy vén tisztelete különösen Stájerországban és Karintiában dívott, amint azt XYSTUS SCHIER, a XVIII. század korán elhalt érdemes kutatója állítja.³⁹

Mindenesetre tény, hogy a *Batthyány-misekönyv* miséjének szövege azonos stájer Misszálék szövegeivel; az AD. FRANZTÓL közölt szövegekkel kevésbé egyezik.⁴⁰ Scholsem találtam közölve a *Batthyány-misekönyvben* olvasható, vörössel írt ajánlás szövegét:

(III.) „Nota, quod ista sequens missa legitur de 24 senioribus si quis eam fecerit celebrare per quatuor XX dominicas, liberabitur a pena et culpa et ista constitutio facta est a summo pontifice Benedicto anno domini MCCCXXXVIII.“

³⁷ N. NILLES, *Kalendarium manuale utriusque ecclesiae orientalis et occidentalis* II. Innsbruck 1897, 697 k. 711.

³⁸ AD. FRANZ i. m. 172—177.

³⁹ X. SCHIER, *De erroneo cultu XXIV seniorum in superiori Styria et Carinthia sub a. 1420 una cum eorum liturgia: kéziratban maradt mű, mely a bécsi ágostonrendi kolostorban van: C. WURZBACH, Biogr. Lex. d. Kaiserthums Oesterreich*, 29, Wien 1875, 282 p.

⁴⁰ J. KÖCK, *Handschriftliche Missalien in Steiermark, Graz-Wien 1916*, 28 k. a grazi egyetemi könyvtár 281. sz. XIV. századi misszáléjának imája teljesen azonos a Batthyány-félével. AD. FRANZ 176 k. szövegei egy aldersbachi XIV. századi missaléból valók (München Clm 2873).

F. 36'—42: „Missa de s. Sophia“. Szent Zsófiát már elég korán tisztelték a középkorban, mint segítőt nagy szükségben, a X. század óta.⁴¹ A Batthyány-misekönyv szent Zsófia votív miséje stájer misszálékban olvasható Zsófia-mise szövegével azonos.⁴² A votív misében hét miseimádságot (Collecta) kellett mondani: a misét mondató minden egyes collectánál egy gyertyát gyújtott meg. A felajánlaskor hét kenyeret és ugyanannyi dénárt ajánlott fel az oltárnál, és helyére visszatérve versiculosokat kellett imádkoznia. A Sanctuskor földreborult és kiterjesztett karokkal el kellett mondania a Miserere-zsoltárt. Az áldozás utáni imádságok, melyek a collectáknak megfelelően ugyancsak hét Postcommunióból állottak, a hét gyertyát egyenkint oltotta el a misét szolgáltató. (L. IV., VI., VII. szövegeket.) A következőkben közöljük azokat a rubrikákat, melyek az idézett kiadásokban nincsenek közölve és a mise praefatióját:

(IV.) „Hic offerentur septem panes et tot denary et auctor iterum redeat ad locum suum et stans ualde deuote dicat predictos uersus.“

(V.) „Prefacio de S. Sophia vidua domini: Qui in sanctorum tuorum numero beatam sociasti Sophiam viduam nec non tibi ydoneam in adiutorium supplicantis populi concessisti, cuius ergo nunc merita propterea prout poscimus, interea precibus veneramur, ut eam in celo pro nobis intercedere sentiamus, per quem maiestatem...“

(VI.) „Hic ad sanctus prosternat se ad modum crucis humiliter et deuote, quantum humilis potest et pro angustia et tribulacione sua dicat hunc ps. Miserere.“

(VII.) „Prius incendisti ad quamlibet collectam unam candelam, ita et nunc ad quamlibet postcommunionem extingue unam et dic unum pater noster et similiter istos versus: Judica Dne... Exaudi...“

F. 42'—61' *tizenhárom miséből álló misesorozat*. Egymás után tizenhárom misét kellett mondani:

1. Missa de Epiphania Domini (f. 43).
2. Sequitur missa secunda (nativitatis Domini, f. 45).
3. Sequitur missa tertia de nativitate Domini (f. 47).

⁴¹ AD. FRANZ i. m. 279—282, szövegeket közöl egy X. századi mainzi kódexből (CVP 1888), egy XIV. századi schlägli kéziratból (CPlg 161). C. SCHULTING, *Bibl. ecclesiastica seu commentariorum sacrorum de expositione Missalis et Breviarii*, Köln III, 1601, 103, egy rajnavidéki kéziratból szintén közöl egy misét. LEROQUAIS-nál nem találtam.

⁴² J. KÖCK i. m. 142—146: a grazi Egyetemi könyvtár 1534. sz. XV. századi cisztercita misszáléjának szövege.

4. De annunciacione Rorate (f. 59').
5. De angelis missa sicut de s. Raphaelae per totum (f. 51).
6. Sequitur Missa de Apostolis (f. 51').
7. De s. trinitate sequitur missa (f. 53).
8. De corpore christi (f. 54).
9. Sequitur Missa de sancto spiritu (f. 55').
10. Missa decima de s. Johanne (f. 57').
11. Pro defunctis missa (f. 58').
12. Sequitur iam missa duodecima de passione domini Humiliauit, supra require in loco suo (f. 60).
13. Missa XIII. de martiribus (f. 60).

A középkor vége felé szokásba jött a misesorozatok mondása. A legkülönbözőbb sorozatok járták. A tizenhárom szám elég gyakran szerepel. Egy párizsi misekönyvben ilyen tizenhárom misesorozatnak a neve „missae de gratia”.⁴⁸ A *Batthyány-misekönyv* szerint igen sokat vártak e misék elmondásától: általában bármilyen szorongatásban mondották, magtalanság ellen, szomorúságban, várták, hogy megment minden veszedelemtől szárazföldön és tengeren, sőt a mise ajánlása azt ígéri, hogy meg fogja halálát tudni a misesorozatot szolgáltató tizenhárom nappal előre és Isten országát testi szemeivel fogja látni; továbbá, hogy nem hal meg hirtelenül, hanem a szentségekkel ellátva. Érthető, hogy a trienti zsinat minden ilyen misesorozatot eltiltott, kivéve a halottakért mondandó harminc gyászmisét, az ú. n. Gergely-féle misesort. Mindezeket a misesorozat ajánlásában olvassuk a *Batthyány-misekönyv*ben:

(VIII.) „Ego Silvester Romanorum pontifex notifico omnibus xpianis et xpifidelibus reuellacionem (!) dom. nostri Ihu xpi Reuellatum (!) est mihi quicumque infrascriptas missas celebrauerit vel celebrare fecerit inter alias obtinebit a deo virtutes magnas, primo si fuerit in aliqua tribulacione, positus liberabitur procul dubio. Secundo si fuerit sterilis vir aut mulier proles habebunt. Tercio si fuerit in aliqua tristicia, liberabitur. Quarto quod a multis falsis et etiam aduersitatibus liberabitur. Quinto si fuerit in periculo mundi aut maris exaudietur clamor eius. Sexto obitum suum ante tridecim (!) diebus resciet (praesciet) et regnum dei oculis corporalibus videbit. Septimo, quod subitanea morte non moritur. Octauo quod sine vnccione et confessione extrema et corpore cristi porreptione (! porrectione) non decedet, nec, moritur. Nota, quod celebrans seu celebrator debet esse sine peccato mortale (!).“

⁴⁸ AD. FRANZ i. m. 277—279 idézi: THIERS, *Traité des superstitions qui regardent les sacrements*, Paris 1697—1704, II, 409.

F. 61'—64' egy három miséből álló sorozat. „Item contra febrres et alias infirmitates. Item contra caducum morbum.“ A három mise nem különböző miseszövegekből áll, hanem háromszor kellett egymásután elmondani a Szentháromságról szóló misét. A misék végén a lázas beteg, vagy az eskóros fölött öt evangéliumot, azaz evangéliumi szakaszt kellett felolvasni. Hét gyertyát gyújtottak meg, ezekre ráírták a hétköznapi neveit; egy táblára felírták a Jézus börténéről szóló evangéliumot („Ductus est Jesus“ Mt. 4, 1—11). A harmadik mise után lemosták a táblát szenteltvízzel és ezt a betegnek meg kellett innia. A hét gyertyából taláalomra egyet ki kellett húznia: és ha meggyógyult, az illető hétköznapon hálája jeléül élete végéig böjtölnie kellett. Így mondja el ezt a misekönyvben olvasható bevezető ajánlás:

(IX.) „Item contra febrres et alias infirmitates. Item contra caducum morbum celebrantur tres misse de sancta trinitate, continuis diebus et infirmus audiat et in fine missarum legantur ewangelia scilicet In principio. Maria Magdalene. Recumbentibus. Siquis diligit me. Erat Ihus eiiciens daemonium. Item debent esse septem candelae parve, in quibus scribantur septem nomina dierum et scribatur ewangelium ductus est ihus super tabulam et post terciam missam de tabula lauatur ewangelium cum aqua benedicta et infirmus bibat ipsam locionem et recipiat unam candelam de VII candelis et qualiter super ipsam candelam scriptus euenerit, illum diem usque ad finem vite sue ieiunet. Si dies dominicus euenerit pro ipsa feriam sextam ieiunabit.“

A következő misék minden misekönyvben megtalálható votív misék:

F. 64'—66: „missa pro peccatis“.

F. 66—66': „Sequitur pro pace oratio“.

F. 66': „Pro pluuiam“.

F. 66'—67: „Sequitur de s. Joseph“. Ez a József nem Mária jegyese, hanem Jákob pátriárka fia: az egyiptomi József, akit a collecta „prófétának“ mond, mert megfejtette a fáraó álmat. Miséjével már több magyar liturgikus kódexben találkoztam.⁴⁴ Ezt a misét nem találtam sem német, sem francia forrásokban; Keleten ellenben megvan. A görög egyház Triodion-ja a nagyhét hétfőjén üli meg „a boldog és szépséges Józsefnek, ki a szenvedő Krisztus előképévé lett“ emlékéit, az örmény egyház más pátriárkákkal együtt Vartavár (Urunk színéaváltozása) utáni első vasárnapot követő szombaton, az egyip-

⁴⁴ Egy XIV. századi pozsonyi misekönyvben (Nemzeti Múzeum C. l. m. ae. 215) f. 290' olvasható collectája. Egy másikban megvan az egész mise. (Nemz. Múzeum C. l. m. ae. 214., melyet 1341 előtt írtak, f. 170: „Sancti Joseph prophete Officium“). L. még C. l. m. ae. 94. f. 218' is.

tomí koptok Phamenoth (március) 12-én emlékeznek meg Józsefről, Jákob fiáról.⁴⁵

Három közönséges votív mise következik most:

F. 67—67': „pro serenitate“.

F. 67—68: „Sequitur suffragia (!) pro iter agentibus“.

F. 68: „Sequitur oratio communis pro defunctis“.

F. 68'—70: Missa contra mortalitatem.

(X.) „Nota Missa contra mortalitatem et pestilenciam, quam sanctissimus pater Dominus clemens sextus instituit in consistorio et collegio sancto cum cardinalibus et magistrantibus suis, concessit omnibus dictam missam legentibus, sew studentibus sew audientibus CCLXX dies indulgenciarum.“

F. 69'—72: „In honore sancti Sigismundi Regis pro febricitantibus legantur hec ewangelia super caput eius.“

Szent Zsigmond burgundi király (517—523.) egyszer lázas betegségéből meggyógyult, a nép a középkorban a lázas betegségekben hozzája fordult, hogy meggyógyuljon. Nagyon sok német misekönyvben meg lehet miséjét találni.⁴⁶ A *Batthyány-misekönyv* szerint azonban nincsen külön miséje, hanem a Szentháromságról szóló misét kell mondani és a mise után hét evangéliumi szakaszt kell olvasni.

Ezzel a tulajdonképeni misekönyv f. 72 lezárul FÁNCSI ANTAL kolofónjával. A misekönyvhöz azonban *különböző pótlékokat* függesztettek: ezekből megtudjuk a könyv további sorát. Először is megtudjuk, hogy FÁNCSI ANTAL továbbra is BATTHYÁNY BOLDIZSÁR szolgálatában maradt: az első pótlék ugyanis még az ő kezétől való. Ő maga folytatta a misekönyvet, pótlólag beírva azokat a Máriáról szóló miséket, melyek hiányoztak:

F. 72': de conceptione B. M. V.

F. 75: de nativitate B. M. V.

F. 75': de purificatione B. M. V.

F. 77': de assumptione B. M. V.

Ezt a misét FÁNCSI ANTAL nem fejezhette már be, a mise az offertóriumban megszakad. *Nyolc különböző kéztől beírt pótlékokat* találunk ezután:

⁴⁵ N. NILLES, i. m. II, 215. 591. és 716. — A misét nem találhatjuk sem FRANZ-nál, sem KÖCK-nél, sem LEROQUAIS-nál.

⁴⁶ AD. FRANZ i. m. 192—203; KÖCK i. m. 49.

F. 79—80: Missa des S. Catharina tempore belli. — De s. Michael archangelo.

F. 80': generalis s. Augustini pro vineis.

F. 81—81': De B. Virgine „Oracio de quatuordecim auxiliatoribus“.

F. 81'—83: Orationes de communi sanctorum.

F. 83—84: Missa pro infirmis „M. de angelis specialibus“.

F. 84'—85: Psalmus L.

F. 85'—88: „Sequitur Benedictio Thuris, Auri et mirre. In festo Epiphaniarum domini“.

F. 88'—89': „Missa s. Nicolai de Tolentino glorioso ordinis heremitarum scti Augustini“.

Az utolsó bejegyzés elárulja, hogy a BATTHYÁNY-család használatából a könyv valamilyen ágostonrendi kolostor birtokába jutott. Ilyen volt Kőszegtől nem messze, Lékán; a régi magyar határtól szintén nem nagy távolságban Pöllau. Nagyon sok könyv került ki ezekből a határmenti ágostonrendi kolostorokból. A szombathelyi püspöki szeminárium könyvtárának vizsgálata meggyőzött arról, hogy a XVIII. század végén mennyi könyvet vett SZILY JÁNOS, az első szombathelyi püspök, a lelkes bibliofil, székesegyháza könyvtára részére a pöllai ágostonrendi zárdától. PÁLINKÁS GÉZA, ki 1895-ig a könyvtárt gondozta, meg is jegyzi azt, mennyi könyvet vett ebből a kolostorból SZILY püspök, hozzáfűzve, hogy a határmenti plébániákon kéziratok és régi könyvek találhatók Pöllauból és más felosztott kolostorokból.⁴⁷ Semmi lehetetlen nincs tehát abban, hogy kódexünket száz évvel ezelőtt LITTERATI NEMES SÁMUEL „Stiria szélibe“ megszerezte.⁴⁸

RADÓ POLIKÁRP.

⁴⁷ PÁLINKÁS GÉZA, A szombathelyi székesegyházi könyvtár kódexeinek, ősnymtatványainak, régi magyar könyveinek jegyzéke 1892-ből (kézirat a szombathelyi szeminárium könyvtárában) 6. lap.

⁴⁸ L. 5. jegyzet.